

BECK Zoltán

Egy régi néphagyomány

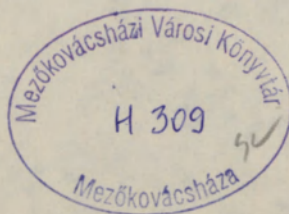
SZENT IVÁN-NAPI TÜZEK

KEVERMESEN

~~FÉNYKÉPES BESZÁMOLÓ~~

Élet és TUDOMÁNY 1968. VI. 28-i számából

HELYTÖRTÉNET 317

2009. Aug. 24

EGY RÉGI NÉPHAGYOMÁNY

SZENT IVÁN-NAPI TÜZEK KEVERMESEN

Az első nagy lobogás után a hosszú utcán végig egymás után lángol föl a többi tűz

A Békés megyei eleven néphagyományok egyike a Kevermesen évről évre megismétlődő Szent Iván-napi tűzgyújtás szokása. Estefelé, hét óra körül kezdik összegyűjteni a tűznek valót, ami rozséból, de leggyakrabban kukoricaszárból és cirokszárból áll. A máglya megrakásában és a tűz átugrásában csak a gyerekek vesznek részt, legfeljebb 16–17 éves korig. A tűzrevaló hordásában a „csöpetek”, a 3–5 éves legkisebbek is segítenek, de amit ők hoznak, azt nem teszik a többihez. Lesik, hogy mit csinálnak a nagyok, és maguk is kismáglyát raknak, mint ahogy a disznóöléskor kistűzet. A készülődés nemcsak a fiatalok ügye, igazi izgalommal várják az ünnepi eseményt a felnőttek is.

Sötétedésre benépesülnek az utcák. A fiatalok türelmetlenül nyüzsögnek a meggyújtandó szárkúp körül. Az idősebbek a ház előtti fák árnyékából figyelik a fejleményeket, a legidősebbek

pedig a kispadra, vagy a bejárat küszöbére ülnek, hogy földézzék régi emlékeiket. A felnőttek nemcsak a szokás kedvéért vannak jelen, hanem azért is, hogy ügyeljenek a rendre, mert ahol „nagyobb társadalom” (értsd: tömeg) van, előfordulhat valami rendetlenség. Az ő fiatalkorukban is betartatták az akkori felnőttek a rendet: „aki átugrott, a sor végére állt, és úgy gyűttek vissza szépen sorban.”

Mikor a tüzet meggyújtják, a nagyob-

A „csöpetek” a nagyobbakat utánozva külön kis máglyát raknak

lenség ellen. Heródes pedig lefejeztette Keresztelő Jánost, és tálon bevitte a fejét... A lány vagy az anyja aztán tűzön égett meg."

HIEDELMEK

A Szent Iván-napi szokások a keresztény motívumok mellett még ma is őriznek ősbibb pogány hagyományokat. Ezek legnagyobb részét a tűznek tisztító, gyógyító és termékenyítő hatásába vetett hitben gyökereznek, ezért tarthatták magukat olyan szívósan évszázadokon át. Így Göcsejben e napon este egy marék gabonaszemet a szabad ég alá, a telekre vittek, hogy a harmat fogja meg, majd a vetendő gabona közé keverték, hogy az üszkös ne legyen. Szabadkán a meggyújtott csóvákkel megkerülték a dinyenyeföldeket, hogy nagy dinnyék teremjenek.

Zsolna vidékén azt tartották: ha valamelyik gazdának a tehene keveset tejel, azon csakis Szent Iván napján lehet segíteni. A ház legöregebb nőszemélye kiment Szent Iván napjának hajnalán a mezőre, ott teljesen levetkőzött, aztán elővette nagy fehér vászonkendőjét, és azzal fölszedte a fűről a friss harmatot. Amikor a kendő már átázott, elővette a magával hozott bögrét, hogy a fehér kendő nedvét a bögrébe facsarja, mert ha a tehén e nedvet megissza, jó tejelő lesz belőle. Baján sárga színű Szent Iván virágot (galium verum, tejoltó galaj) szedtek a lányok és abból koszorút fontak maguknak. Amikor a rőzse lángjai már kisebbedni kezdtek, a virágkoszorús leányok egyenként — vagy az általuk választott legénnyel párosan,

A kisebb gyerekeket a nagyobbak segítik át a tűzön

kézenfogva — átugrották a tüzet, amely őket hitük szerint megtisztította, illetve termékenyvé tette. Tűzugrás után hazamentek, koszorúikat feldobták házuk feléire. Akinek a koszorúja lecsúszott, annak „nem volt szerencséje”. Azután minden leány kiakasztotta koszorúját a ház oromzatára, és ha valamelyikét éjjel ellopták, ez azt jelentette, hogy egy éven belül férjhez megy.

TÜZUGRÁS ÉS SZERELEM

Kevermesen változatosabb, gazdagabb volt ez az ünnep régen. A tűznek itt is varázserőt tulajdonított a néphit — ez a „varázserő” elsősorban a gabonával volt kapcsolatos. Azt tartották, hogy ha a búza tövit a Szent Iván tűzével jelképesen „fölegetik”, akkor attól a naptól számítva a tizenharmadikra a búza vágásra megériük, akármilyen idő legyen is. A régi hiedelem szerint a tűz hamuját a káposztára kell szórni, hogy ne egye meg a tetű. Ugyancsak a pogány termésvarázslásból eredt az a régebbi szokás, hogy körülkapálták a tüzet, majd másnap kora reggel a dinyenyeföldre mentek kapálni, és munkához fogva így szóltak a leendő dinnyéhez: „*Olyan piros legyen a beled, mind a tűz lángja volt!*”

A tűz varázserőjét nemcsak a növényekre tartották hatásosnak, hanem az emberre is. Hitték, hogy aki átugorja a tüzet, az egész évben nem lesz „gilvás” (keléses), és más betegség is elkerüli. Ez a hiedelem még a harmincas években is olyan erősen élt, hogy amikor a hatóságok megtiltották a nagy utcán a tűzrakást, annak az utcának a gyerekei a másik utca tűzéhez siettek, mondván: „*Jaj, csak eccer ugorjuk át, ne legyünk gilvásak!*”

Az idősebbek a ház előtti fák árnyékából figyelik a fejleményeket

A tűzgrás alkalmat adott a nagylányoknak és a legényeknek, hogy találkozzanak. Tűzgrás közben „kosfejet ütöttek”, azaz összeütköztek, „*aztán jól jártak: együtt szórakoztak, és amikor vége lett a tűznek, a legény hazakísérelte a lányt, végül is férj és feleség lett belőlük*”.

De nemcsak magának a tűznek tulajdonítottak varázserőt, hanem a kicsi szentiványi almának is. A szentiványi édes almát beledobálták a pörnyébe — később csak a tűz köré —, és a gyerekek fölkapkodták. Aki abból evett, annak — a hiedelem szerint — nem fáj a torka. Egész kosárral szoktak a tűz köré szórni, hogy mindenkinek jusson belőle, mert a nagyobb lányok is igyekeztek elkapkodni. Az volt ugyanis a hiedelem, hogy amelyik nagylány ilyen almát eszik, az hamar férjhez megy. (Emlegetik ma is a néhai öreg Ködmön Pistánét, aki bűbajos hírében állott: összeszedte a pörnyét, majd beletette az almát, és „*amelyik lányt megétette vele, az hamarosan férjhez ment*”).

Bár a hiedelmeket ma már nem veszik komolyan az emberek, a tűzrakás hagyományait még ma is őrzi Kevermes népe. A tűz parazsa körül éjfél tájig beszélgetnek. Ha Szent Iván napjának reggelén végigmegyünk a falu utcáin, egymástól kisebb-nagyobb távolságra tüzek helyét látjuk. Ezek a kis hamucsomók egy régi néphagyomány nyomait őrzik.

Beck Zoltán
Orosháza

**Amikor elhamvadt a tűz, meglocsolják,
és Iván nap hajnalán elsöprik a hamut
(Bojtár Ottó felvételei)**

